

Ірина Віталіївна Удовиченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної
та методичної роботи
Сумського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

УДК 371.37.01(09)

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ЗДАТНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ВИПУСКНИКІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

В статті раскрыты вопросы особенностей организации учебно-воспитательного процесса в школе в контексте профессиональной компетентности педагогов. Отображены отдельные результаты проведенного мониторингового исследования профессиональной компетентности педагогических работников Сумского, Охтирского, Краснопольского районов Сумской области. Проанализированы теоретико-методические основы эффективного обучения учеников старшей школы в контексте профессиональной самореализации учителя и компетентностного подхода к организации образовательного процесса.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогические работники, старшая школа, инновационная деятельность, компетентностное обучение.

The questions of the specificity of the teaching and educational process organization in the school in the context of the teacher's professional competence are shown in the article. Some results of the conducted monitoring exploration of the professional competence of the pedagogical workers Sumy, Okhtirka, Krasnopolje areas of the Sumy regions are depicted. The theoretical-methodical basis of the upper school graduating student's effective teaching in the context of the professional teacher's self-actualization and competence approach to the educational process organization are analyzed.

Key words: professional competence, pedagogical workers, upper school, innovative activity, competence teaching.

Одним із пріоритетів державної політики є оновлення філософії освіти, модернізація, розроблення та впровадження інновацій в освіті. Це актуалізує необхідність змін в управлінні навчальним закладом і підготовки вчителів до здійснення компетентнісного навчання та формування інноваційної культури [3].

Серед важливих якостей учителя, умов його успішності як професіонала, є готовність до компетентнісного навчання.

Однак залучення вчителя до інноваційної, дослідної, компетентнісно зорієнтованої діяльності часто відбувається спонтанно, без урахування особистісної, фахової готовності та професійної компетентності. Таким чином, діагностика сформованості відповідної компетентності у вчителів постає передумовою ефективною діяльності сучасного навчального закладу та освіти учнів, зокрема старшої ланки середньої освіти, що є майбутніми випускниками.

Питання формування компетентностей, реалізації компетентнісного підходу в навчанні і вихованні у працях висвітлювали В. Байденко, Н. Бібік, Л. Ващенко,

Є. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Т. Кушнір, А. Маркова, О. Локшина, В. Луговий, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, Л. Пуховська, О. Савченко, С. Трубочова, І. Удовиченко, О. Хуторський та ін.

Метою нашої статті є дослідження рівня професійної компетентності педагогічних працівників окремих навчальних закладів та особливостей компетентнісно зорієнтованого навчання випускників старшої ланки середньої освіти.

Сприйняття нових інноваційних ідей, готовність та здатність вчителів до організації компетентнісно зорієнтованого освітнього процесу, реалізації інновацій у навчанні учнів старших класів ЗНЗ можна забезпечити завдяки їхній професійній компетентності.

З метою вивчення професійної компетентності вчителів було проведено дослідження стану готовності навчальних закладів до здійснення інноваційної діяльності та проаналізовано рівень їхньої професійної компетентності в 40 ЗНЗ Сумського, Охтирського, Краснопільського районів Сумської області.

З огляду на визначені цілі, було визначено такі завдання дослідження: вивчення стану сформованості інноваційної культури керівника навчального закладу; з'ясування рівня готовності педагогічного колективу до здійснення компетентнісного навчання та інноваційної діяльності; аналізування теоретико-методичних основ навчання випускників старшої ланки ЗНЗ з компетентнісного підходу; відстеження стану сформованості професійної компетентності вчителів.

У дослідженні брали участь 547 респондентів, із них: 40 директорів ЗНЗ, 400 вчителів, 107 керівників методичних об'єднань ЗНЗ.

Результативність реалізації нововведень в навчальному закладі залежить від інноваційного потенціалу закладу, рушійною силою діяльності якого є його керівник. З метою вивчення стану сформованості професійної компетентності та інноваційної культури керівника навчального закладу було проведено анкетування директорів, яке засвідчило, що для 90 % респондентів є цікавими інновації та експерименти в педагогічній діяльності, 88 % – вважають, що запровадження інновацій сприяє підвищенню якості освіти, ефективності освітнього процесу, компетентнісно зорієнтованому навчанню; 75 % – вважають достатнім власний рівень готовності до управління інноваційною діяльністю у закладі. Як зазначили респонденти-директори, у навчальних закладах було запроваджено освітні інновації, що стосуються змін: умов освітньої діяльності (58 % респондентів), технологій навчання та виховання (55 %), форм, методів і засобів навчання (45 %), змісту освіти (40 %) [4].

Одним із перспективних способів модернізації сучасної освіти є впровадження інновацій у діяльність освітніх установ та у процес управління цією діяльністю. У практичній діяльності сучасного керівника ЗНЗ пошуки способів розв'язання проблеми підвищення якості освіти пов'язано з упровадженням інновацій в управління навчально-виховним процесом і забезпеченням роботи ЗНЗ у режимі розвитку [1; 3]. Згідно з результатами дослідження, серед сучасних засобів управління навчальним закладом директори використовують моніторинг якості освіти управлінських рішень та педагогічні консиліуми, працюють над іміджем навчального закладу, а консалтинг, кейс-стаді, фандрайзинг в управлінні використовують мало (рис. 1) [4].

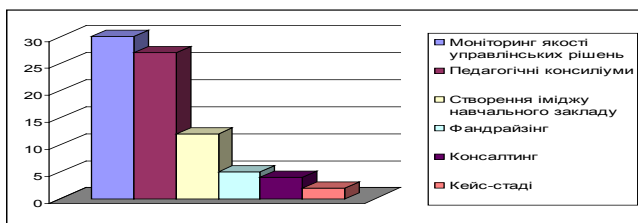

Рис. 1. Засоби управління навчальним закладом

Інноваційний потенціал навчального закладу – це його здатність створювати, сприймати, реалізувати нововведення. Серед компонентів готовності педагогічного колективу до інноваційної діяльності

виокремлюють управлінський, мотиваційний, інформаційний та практичний.

Аналіз відповідей респондентів-директорів засвідчив, що найбільше педагогічні колективи навчальних закладів готові до інноваційної діяльності за мотиваційним компонентом, а найменше – за практичним (рис. 2) [4].

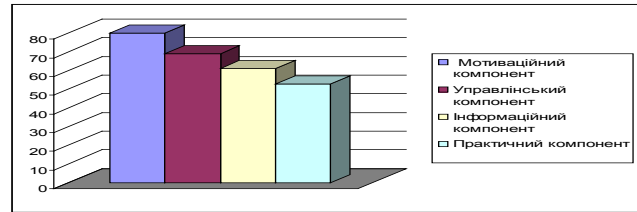

Рис. 2. Готовність (по-компонентна) педагогічних колективів навчальних закладів до інноваційної діяльності

Готовність учителя до інноваційної діяльності – це особливий особистісний стан, що передбачає наявність у вчителя мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності; володіння ефективними засобами досягнення педагогічних цілей; здатності до творчої рефлексії, саморозвитку та самореалізації у професії [2; 3].

Відповідно до результатів опитування, учителі-респонденти основним показником педагогічної майстерності вважають: компетентність та знання (81 %); творчість (41 %); готовність до інноваційної діяльності (30 %).

Реалізація інноваційної діяльності потребує не лише володіння знаннями педагогічної інноватики, а й потенційної готовності вчителя до таких видів діяльності. Поелементний складник готовності вчителів до професійної діяльності містить особистісний, мотиваційний, інформаційний та практичний компоненти.

Мотиваційна готовність – це сприйнятливості до нововведень, що є важливою якістю професійної діяльності вчителя, оскільки вона адекватна цілям інноваційної діяльності мотивація забезпечує ефективну діяльність та саморозкриття особистості як учителя, так, і у подальшому – випускника ЗНЗ. Мотиваційний компонент є основою, навколо якої конструються головні якості вчителя-професіонала, оскільки від того, чим він мотивує готовність до інноваційної діяльності, залежать характер його участі в інноваційних процесах, досягнуті результати в навчанні і вихованні учнів [2; 6].

Згідно з результатами анкетування, для вчителів-респондентів важлива особистісна та професійна мотивація. Мотивами для здійснення інноваційної діяльності є особистий пізнавальний інтерес, потреба в підвищенні власної педагогічної майстерності та ефективності навчально-виховного процесу. Так, власна ініціатива, бажання підвищувати професійну майстерність є передумовою впровадження в освітній процес нових технологій для 75 % учителів-респондентів, стимулом для підвищення рівня професійної компетентності є курси підвищення кваліфікації

(зазначили 60 % учителів), професійному зростанню 50 % респондентів сприяє методична діяльність (рис. 3) [4]. Аналіз анкет засвідчив, що 75 % учителів-респондентів займаються самоосвітньою творчою діяльністю, володіють методами педагогічних досліджень (58 %), беруть участь у діяльності творчих груп (45 %), створюють власні інноваційні доробки (27 %), мають публікації та розміщують матеріали на веб-сайтах (12 %) [4].

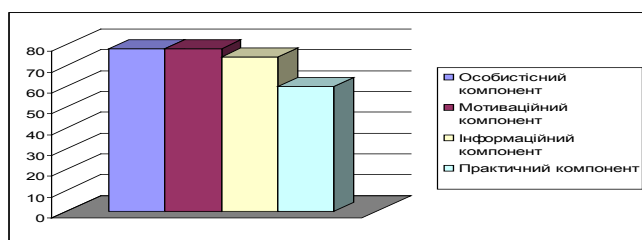

Рис. 3. Готовність учителів до інноваційної діяльності

Інноваційна діяльність – це багатоплановий феномен. Володіння вчителем інтерактивними технологіями є важливим складником професійної та інноваційної компетентності. Аналіз відповідей респондентів засвідчує, що 75 % учителів володіють інтерактивними технологіями лише частково, 37 % – не обізнані з методикою модульно-блочного навчання, 22 % – не володіють методикою тренінгового навчання, а 18 % – методикою інтенсифікації навчання за допомогою опорних схем (рис. 4) [4].

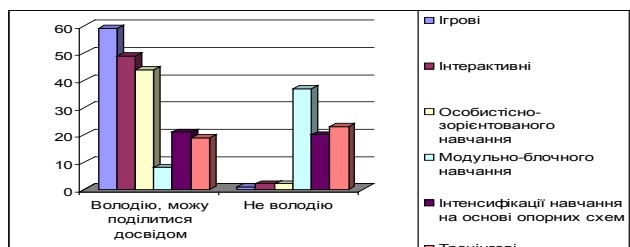

Рис. 4. Стан володіння вчителями інтерактивними технологіями, формами, методами навчання

Важливим стимулом і передумовою інноваційної діяльності є методична діяльність в навчальному закладі. Фактором, що сприяє впровадженню інноваційних технологій, методичну діяльність визначили 52 % респондентів-учителів. Результати дослідження засвідчили, що методична діяльність сприяє оволодінню вчителями активними та інтерактивними формами навчання (відмітили 56 % респондентів), опануванню інноваційними технологіями (53 %), розвитку навичок організації компетентісно зорієнтованого навчання (50 %), упровадженню елементів інноваційних технологій у практичну діяльність (46 %). Результати дослідження підтвердили, що методичні служби ЗНЗ значно менше уваги приділяють теоретичній підготовці вчителів до професійної діяльності в інноваційних проектах та ознайомленню вчителів з новими методами оцінювання навчальної діяльності учнів,

а також з інтерактивними і компетентісно зорієнтованими формами навчання.

Використовуючи результати опитування, потрібно зазначити, що серед джерел, з яких учителі отримують інформацію про педагогічні інновації, домінують: Інтернет (77 % респондентів), курси підвищення кваліфікації (51 %), методичні об'єднання (40 %), друковані засоби масової інформації (38 %), семінари та конференції (23 %) (рис. 5) [4].

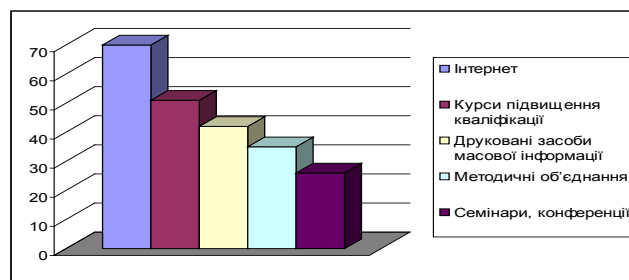

Рис. 5. Джерела, з яких педагоги отримують інформацію про педагогічні інновації

Виявлено, що фактором, який перешкоджає впровадженню інновацій, учителі вважають недостатню навчально-матеріальну базу (73 %), надлишок документообігу та нестачу часу (31 %), відсутність необхідних знань (19 %), недостатнє володіння інформаційно-комунікаційними технологіями (9 %) респондентів (рис. 6) [4].

На шляху опору новому стає так званий бар'єр звичок. Майже всі вчителі вважають, що вибір нових технологій навчання не має бути рішенням адміністрації, а особистим бажанням учителя, однак 15 % учителів-респондентів не впевнені, що нововведення матимуть практичну користь.

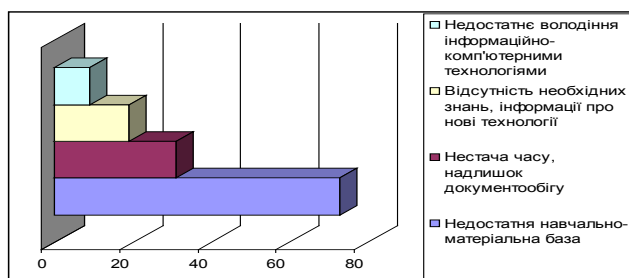

Рис. 6. Причини, що перешкоджають упровадженню педагогами інновацій

Суттєвим внутрішнім бар'єром, що перешкоджає впровадженню інновацій у педагогічну діяльність, на думку 53 % учителів, є значна витрата часу, що призводить до збільшення тривалості підготовки до навчального заняття. Зокрема 14 % респондентів висловлюють сумнів щодо власної здатності опанувати нові методи і форми професійної діяльності, тим самим зробивши процес навчання компетентісно зорієнтованим (рис. 7) [4].

Учителі усвідомлюють сенс та цілі освітньої діяльності в контексті актуальних проблем сучасної

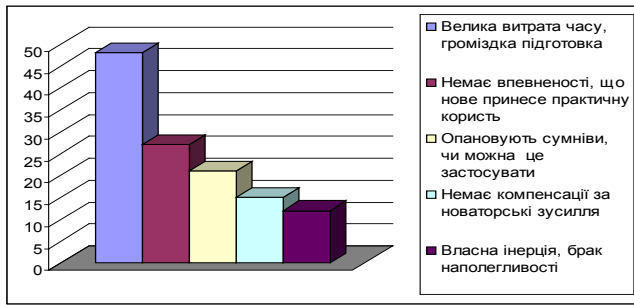

Рис. 7. Внутрішні бар'єри, що перешкоджають упровадженню педагогами інновацій

середньої освіти, однак не кожний здатен постійно підвищувати рівень власної професійної компетентності, впевнено опановувати інновації, впроваджуючи їх у навчально-виховний процес.

З огляду на вищезазначене, доцільно підвищувати якість надання освітніх послуг, що співвідноситься зі створенням та функціонуванням відповідних методичних сервісів (предметно-методичного, діагностично-прогностичного, моніторингового, експертного, консалтингового) [5].

На нашу думку, доцільним є формування методичної культури, самоосвіти вчителів за допомогою проведення різних форм організації методичного супроводу процесу підвищення рівня професійної компетентності та формування інноваційної культури вчителя: *тьюторство, кейс-стаді, методичні тренінги, педагогічні студії, управлінські та методичні практикуми, захисти проектів, педагогічні консилиуми, екзистенційні бесіди, коучинг, інтерв'язії, психологічні релаксації* тощо.

Таким чином, результати проведеного дослідження дають змогу дійти висновку, що, покращення стану готовності ЗНЗ до здійснення інноваційної діяльності можна за умов застосування системного підходу, що передбачає: створення у закладі сприятливого інноваційного середовища; розуміння ролі вчителя як носія педагогічної творчості; постійний саморозвиток і підвищення рівня власної професійної майстерності та компетентності вчителя (оволодіння теоретичними основами педагогічної аксіології, антропології, соціології, культурології, педагогічних технологій тощо).

З метою підвищення рівня професійної компетентності та ефективної організації компетентісно зорієнтованого навчально-виховного процесу, особливо в старшій ланці ЗНЗ, доцільним є: створення тестового матеріалу в електронному вигляді, з використанням тестових методик; розроблення різних видів опитувальників; використання на практиці елементів спостереження, рейтингу, соціометрії; запровадження у компетентісно зорієнтованому навчанні учнів, комплексу дидактичного матеріалу з предмета з використанням інноваційних технологій; інтенсифікація процесу навчання на основі опорних схем,

модульно-блокової подачі нового матеріалу, тренінгового навчання тощо.

З огляду на це, перспективами подальших розвідок за означеним напрямом постає дослідження теоретико-методичних засад навчання учнів старшої ланки ЗНЗ.

Використані літературні джерела

1. Деменко Т. А. Фандрайзингова стратегія [текст] / Т. А. Деменко // Директор школи. – 2014. – № 16. – С. 13–15.

2. Дербеньова А. Г. Усе про мотивацію [текст] / А. Г. Дербеньова. – Харків : Основа, 2012. – 256 с.

3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати [текст] / В. Г. Кремень. – Київ : Грамота, 2005. – 448 с.

4. Моніторинг якості освіти в загальноосвітніх навчальних закладах Сумської області [текст] : інформ.-аналіт. бюлетень. – Суми : НВВ СОІППО, 2016. – 142 с.

5. Удовиченко І. В. Роль методичної роботи в підвищенні професійної підготовки вчителя [текст] / І. В. Удовиченко // Педагогічна трибуна. – Суми : РВВ СОІППО, 2009. – № 7–8. – С. 2.

6. Удовиченко І. В. Мотиваційні аспекти навчально-пізнавальної та професійної трудової діяльності обдарованої особистості в системі ціннісних життєвих орієнтацій [текст] / І. В. Удовиченко, В. В. Удовиченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2013. – № 10. – С. 26–29.

Bibliography

1. Demenko T. A. Fandraizynhova stratehiia [tekst] / T. A. Demenko // Dyrektor shkoly. – 2014. – № 16. – S. 13–15.

2. Derbenova A. H. Use pro motyvatsiiu [tekst] / A. H. Derbenova. – Kharkiv : Osnova, 2012. – 256 s.

3. Kremen V. H. Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty [tekst] / V. H. Kremen. – Kyiv : Hramota, 2005. – 448 s.

4. Monitorynh yakosti osvity v zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh Sumskoi oblasti [tekst] : inform.-analit. biuleten. – Sumy : NVV SOIPPO, 2016. – 142 s.

5. Udovychenko I. V. Rol metodychnoi roboty v pidvyshchenni profesiinoi pidhotovky vchytelia [tekst] / I. V. Udovychenko // Pedahohichna trybuna. – Sumy : RVV SOIPPO, 2009. – № 7–8. – S. 2.

6. Udovychenko I. V. Motyvatsiini aspekty navchalno-piznavalnoi ta profesiinoi trudovoi diialnosti obdarovanoi osobystosti v systemi tsinnisnykh zhyttievkykh oriiantatsii [tekst] / I. V. Udovychenko, V. V. Udovychenko // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. – Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2013. – № 10. – S. 26–29.